

# ressò mont-rogenç

## LA NISSAGA MARTÍ DE “CAL PANADERO” (2)

Martí Rom

[www.martirom.cat](http://www.martirom.cat)

01-11-2022

Dèiem que Miquel Martí Aragonès i Teresa Tost Puñet varen tenir tres fills: Joaquim “Quimet”, Miquel i Josep Martí Tost. Aquest darrer és el meu pare.

Segons explica el pare, Josep Martí Tost, el meu avi Miquel Martí Aragonès no havia anat mai al tros. Les seves habilitats eren d'altres. Era un comerciant. Com es deia abans “*sabía de números*”; portava els comptes del “Casino de Baix” i del “*Sindicato Agrícola de Montroig*”<sup>1</sup>.



El meu pare afegeix a les seves memòries: “*Li agradaven les coses que anaven amb electricitat. Vam tenir una de les primeres neveres elèctriques del poble. Quan era jove i ja hi havia als baixos de casa la premsa d’oli li va incorporar un motor elèctric. Per saber com funcionava, una nit va baixar a desmuntar-lo. La seva mare, Miquela Aragonès Fons, es va llevar a mitja*

*nit per anar a la comuna i se’l va trobar allà baix amb totes les peces del motor escampades pel terra. Preocupada li va dir que a l’endemà havia de funcionar. Li va contestar que no es preocupés...*”

“*La primera escola on vaig anar fou la del Sr. Aguiló, l’escola dels cagons. La casa era la primera que hi ha al carrer de Sant Antoni, ara és la del Pau Pastor, està a l’esquerra al costat de la costa. El terrat on jugàvem donava al carrer del Bisbe Macià (crec que ha de ser o bé Costa Vilà 4, o Sant Antoni, 11 o 15, perquè són els únics terrats que de Sant Antoni van al carrer del Bisbe Macià). Després vaig anar a les escoles públiques, on hi havia l’Ajuntament (al carrer de la Mare de Déu de la Roca núm. 5). Els nois teníem les classes a l’esquerra i les noies a la dreta. Al darrera hi havia el pati per jugar. Els nois teníem un horari i les noies un altre. Els mestres que vaig tenir eren el Sr. Mariano<sup>2</sup>, Sr. Viñuelas<sup>3</sup> i el Sr. Roig<sup>4</sup>. Amb la República (1931), els estudis es feien en català i castellà. Si ens feien llegir un llibre en castellà, l’havien de traduir directament al català; i a l’inrevés. Així és com vaig aprendre el català. Com que aleshores el meu mestre era el Sr. Viñuelas, que era valencià, jo pronunciava totes*

<sup>1</sup> Era el Sindicat de “El Porvenir Democràtic”. La seva data de constitució era el 25 de febrer de 1909, el domicili estava al carrer Romeu (actual avinguda de Reus núm. 20).

<sup>2</sup> Josep Mariano Castell.

<sup>3</sup> Vicenç Viñuelas Ortiz.

<sup>4</sup> Luís Roig Gavaldà.

*les erres finals. Quan aquest mestre ens deixava sols, entre nosaltres organitzaven entremaliadures. La que recordo bé és aquella que van aprofitar que uns companys van sortir de classe per anar als serveis i els altres vam posar taules, una al damunt de l'altre, darrera la porta perquè no poguessin entrar. Quan va tornar el Sr. Viñuelas ens volia castigar a tots”.*

*“El Sr. Roig va ser el meu últim mestre<sup>5</sup>, ja que als catorze anys (1933) vaig deixar d'anar a l'escola. Ell ens ensenyava a cantar cançons catalanes. Fèiem excursions a peu l'ermita, a la mina de la Ranclavé, a la font d'en Solé, al Parc de Samà, a la Mola, al pantà de Riudecanyes, a Escornalbou...”.*

El pare explica que de petit el duïen a passar l'estiu al Casalot<sup>6</sup> (del 1925 al 1930); deia el seu oncle, el metge Modest Tost Puñet<sup>7</sup>, germà de la seva mare Teresa Tost Puñet, que li calia un canvi d'aires. Anar al Casalot era, llavors, gairebé una aventura, quedava lluny, prou lluny del nucli del poble; era un indret diferent, molt boscós i feréstec. *“Anàvem al Casalot amb una tartana, aquesta finca tenia 125 jornals, cada jornal són uns 4.000 m2... allà hi havia unes quaranta persones treballant, els homes dormien en un magatzem tot ple de palla i les dones i criatures al pis del mas. Es collien olives i garrofes. Hi havia una premsa d'oli. Al darrera del mas hi havia una bassa molt gran que recollia l'aigua d'una mina. Els mitgers feien verdura. Hi havia un gran bosc de pins... Hi havia rabassaires. Aquests acostumaven a treure totes les pedres i lloses per fer marges. Dels cascalls, males herbes i alguns arbres del bosc en feien munts i els cremaven. Les cendres servien d'adob i les escampaven pel terra, d'aquesta manera es tornava més esponjós i ja es podia llaurar amb l'animal i la pollegana... Anàvem a la platja de l'Estany Salat<sup>8</sup> amb la tartana... El Casalot era de tres propietaris. Hi havia tres masos... el més gran era de casa (de “cal Panadero”) amb una era per batre el blat davant. Hi havia una portalada per entrar a un pati tot tancat amb parets on hi havia la masia. Tenia una cuina, un menjador i varis departaments. Tot era molt gran. En un costat hi havia una escala que duïa a una gran sala i unes alcoves i dormitoris. Al darrera hi havia uns grans magatzems per deixar la collita de garrofes i un munt de palla pels animals. Els altres propietaris eren de l'Hereuet<sup>9</sup> i del Celestino<sup>10</sup>... aquest darrer després va comprar una casa al carrer de Sant Antoni...”.*

El Quimet havia estudiat el batxiller a Tarragona, deia que volia estudiar medicina. Però al ser l'hereu se'n va encarregar del patrimoni familiar. Ni el Miquel ni el pare van voler estudiar. *“Els que no volíem estudiar, als catorze anys deixaven d'anar a l'escola*

---

<sup>5</sup> Al mestre Lluís Roig Gavaldà el trobem en una fotografia del llibre “Aprendre de lletra. Records d'escola”, del curs 1932-1933 (aproximadament).

<sup>6</sup> “Un caseriu agrupat, al sector meridional del terme, a no gaire distància del riu Llastres, a la seva riba septentrional, a les Terres Noves... La davallada d'aquest llogaret s'inicià a partir de l' “any del fred”... les gelades de febrer de 1956, que va matar molts garrofers i olivers...”. Del llibre “Estudi onomàstic de la vila de Mont-roig del Camp” de Ferran Jové Hortonedà (Ajuntament de Mont-roig del Camp, 1999), pàg. 194.

<sup>7</sup> Text “Modest Tost Puñet: un metge mont-roigenc” del llibre “Mont-roig: esberles d'un mosaic esbocinat” de Martí Rom (Arola Editors, 2019), pàg. 199.

<sup>8</sup> A un quilòmetre i mig.

<sup>9</sup> “L'Hereuet” era Miquel Gassó Ferratjes. Cosí germà de la meua àvia Dolors Ferratjes Tost. Era “presidente de las Juventudes del Requeté” de Mont-roig. Tenia 27 anys quan fou torturat i assassinat al Parc de Samà el 2 de setembre de 1936. Els respectius pares eren germans: Josep i Dolors Ferratjes Munté. El primer es va casar amb Dolors Tost Boronat i la segona amb Miquel Gassó.

<sup>10</sup> Deu ser Celestino Borràs Bargalló. En el cens de 1955 consta que vivia al carrer de Sant Antoni núm. 21.

*i cap al tros a fer de pagès...”. Al pare, Josep Martí Tost, això va succeir el 1933. Com que el meu avi no sabia res de portar la terra, “aleshores vam anar a trobar al Pepet Madró<sup>11</sup>, parent nostre, que era un dels millors pagesos del poble, fent anar l’aixada, fent els crestalls i que l’aigua anés plana, que ens ensenyés l’ofici de pagès....”.*

*“En aquell temps tot es feia manual, amb aixades, pics, pales... i calia llaurar amb l’animal i la pollegana. Ens cridaven a les 4 del matí, l’hora del sol, encara no havien canviat l’hora<sup>12</sup>. Ja teníem preparat un got de llet calenta damunt de la taula i un cistell amb viandes i a enganxar la mula al carro, les someres les duïen les dones... El que portava més treball eren les petaques, s’havien de tallar per cada grill per sembrar-les, després preparar la terra, fer els crestalls. Es posaven cada 15 cm. i entremig una mica de guano. Al darrera un altre anava amb l’aixada tapant. Cada tres crestalls es feia la presa i un rec principal per poder regar. No hi havia herbicida i calia cavar dues vegades per treure l’herba. Es regava un cop a la setmana amb l’aigua de la mina. A l’estiu donava goig tenir els peus dins de l’aigua. A l’hivern es feia dur, però t’hi acabes acostumant. Cada dues setmanes et tocava l’aigua a la nit. Durant el dia buidaves la bassa i a la nit anaves a girar la presa del veí per que anés a la bassa. Aquesta tenia un sobreixidor i l’agua anava al rec principal. A la nit hi anava jo. Hem posava una màrrega al terra al costat del rec per dormir i quan em mullava els peus calia córrer a aprofitar l’aigua. Si hi havia lluna era tot més fàcil...”.*

*“A l’estiu, de vuit a nou esmorzàvem, a dos quarts d’onze paraven quinze minuts per beure i a les dotze dinàvem i fèiem la migdiada. A les dues santornemi i a les cinc berenàvem. Quan el sol es ponía darrera la Mola de Colldejou era el moment de plegar. A l’hivern, només paràvem per esmorzar i teníem una hora i mitja per dinar. El que llaurava parava a mig matí per donar de menjar l’animal...”.*

*“Anàvem amb aubarques als peus. Estaven fetes de neumàtics i sovint et llagaven els peus. Segons en quin tros estaves era millor anar descalç...”.*

*“Tothom tenia comunes i quan els dipòsits estaven plens s’havien de buidar i es transportaven amb barrals als camps. Es buidaven poc a poc mentre regaves. Servia per adobar les plantes. Si sobrava el tiràvem als olivers...”*

M’explicava que al tornar del tros, el Quimet i ell, els hi agradava anar amb el carro al galop. El Miquel els deia que ho explicaria a l’ arribar a casa. L’amenaçaven que no ho fes. Naturalment van caure més d’una vegada, aleshores el Miquel rondinava i ells l’esbroncaven. Un dia, que tornaven carregats fins a dalt de sacs de garrofes, varen bolcar en una corba. Cau tot escampat per terra i resulta que el Miquel havia quedat colgat de sacs. Criden “Miquel, Miquel”. I no contesta. Esverats treuen a la desesperada els sacs i el troben allà sota. “Per què no contestaves?” “Com que sempre dieu que no digui res”.

---

<sup>11</sup> Josep Toda Espasa casat amb Maria Gassó Tost. Aquesta era filla de Josep Gassó Arnal i Maria Tost Puñet (germana de la meua àvia Teresa Tost Puñet casada amb Miquel Martí Aragonès).

<sup>12</sup> El 17 de març de 1940 el règim de Franco va ordenar canviar l’hora per adequar-la a la de l’Alemanya de Hitler. Per la qual cosa es va avançar una hora, quan li correspondria la mateixa hora que la Gran Bretanya, Portugal o les Illes Canàries. Encara recordo que a finals dels anys cinquanta i els primers anys seixanta quan quedaves amb algú d’una certa edat de Mont-roig es preguntaven “hora vella o hora nova?”.

Recordo el Quimet i el Josep com dues persones amb una energia i força extraordinàries. Ja gran el pare, deuria tenir més de setanta anys, treballàvem els dos al terreny dels Prats traient herbes. Al cap d'un parell o tres hores jo li deia al pare, no puc més, plego. "Sí, clar tu no estàs acostumat". Ell continuava una bona estona més. A l'hora de dinar, tot d'una ens deixava anar, molt seriós: "Al tornar a Barcelona hauré d'anar al metge, no potser que estigui tan cansat!". Somrèiem i intentàvem explicar-li que ja tenia una edat.

*"Abans de regadius no n'hi havia gaires, la majoria de la terra era de secà. Hi havia vinyes i sembrats de blat i ordi. Aquestes terres no es podien sembrar cada any, havien de descansar un any. Aleshores plantàvem lleties o cigrons per tenir per menjar..."*

*"Els sabaters que jo recordo tots eren coixos, menys el Puput. No podien anar al camp a treballar i era la seva manera de guanyar-se la vida..."*



*"A casa teníem un pou. L'aigua era fluixa i la fèiem servir per la premsa d'oli, per la cuina... No servia per rentar la roba doncs no feia escuma. Teníem unes hores a la setmana de la font de la plaça Castelar. Hi havia tres raigs d'aigua que, dia i nit, anaven a parar a l'abeurador dels animals. A la sortida hi havia un departament amb varis forats que corresponien a les cases que tenien aigua. Anaves a obrir el forat i l'aigua anava a dos safarejos i una bassa que tenien a la premsa. Ens rentàvem als safareigs..."*

*"Teníem tres bicicletes, una per cada germà, i un cotxe Fiat descapotable de segona mà, que el papa va comprar cap el 1933. Vaig aprendre a posar les marxas. Abans no hi havia acadèmies i n'aprenies així. Quan anava amb el Quimet, per carreteres que no passava ningú, em deixava conduir-lo..."*

El 19 de maig de 1929 el rei Alfons XIII, la reina Victoria Eugenia i Miguel Primo de Rivera van inaugurar a Barcelona l'Exposició Universal. Fou del 20 de maig al 15 de gener de 1930. Hi van participar vint països. Alguns mont-rogens van anar a visitar-la. "El papa em va comprar una barqueta alemanya que s'hi posava una pastilla i al encendre's donava voltes i més voltes fent un soroll com plaf, plaf. Va ser una novetat al poble, tota la canalla volia veure com funcionava. També em va comprar un bumerang; l'agafaves per un costat, amb una goma el llençaves i tornava. I un patinet de tres rodes. Aquestes eren de goma i es van gastar aviat; els carrers eren de terra amb sots i amb les roderes dels carros molt marcades. El papa les va canviar per unes de coure. Pujava fins la plaça Castelar i baixava corrent fins a ca la Suncionita<sup>13</sup>.

*"Aprofitant que vam anar a l'Exposició Universal, el papa ens va portar al Cinema Coliseum a veure la pel·lícula sonora "El desfile del amor" (d'Ernst Lubitsch, 1929) amb Jeanette MacDonald i Maurice Chevalier. Vaig quedar meravellat en escoltar com els actors parlaven, la música i que tots els sorolls semblaven de veritat. Jo estava acostumat al cinema mut que feien a El Porvenir Democràtic... Allí tan sols hi havia*

<sup>13</sup> A la cantonada dels actuals carrers de Francesc Riba i Mestre i Agustí Sardà.

*l'Anton Duran, que era mestre, que tocava el piano al costat esquerra de la pantalla. Una vegada van fer una pel·lícula d'esclaus, em sembla que era Ben-Hur<sup>14</sup>, on hi sortien uns vaixells amb un personatge tocant un timbal que marcava el ritme per remar. Al darrera de la pantalla, hi havia un que tocava un timbal seguint el ritme de l'acció i un altre arrossegava cadenes com les que portaven aquells esclaus. Fou un èxit...".*

En endavant trobarem als dos germans, Quimet i Josep, jugant al futbol amb l'equip del Mont-roig. Tenim al Quimet en un partit, al camp del Mont-roig, contra el "Lauria F. C.". Van perdre 2 a 4. Ho explica el diari "La Cruz", del 3 d'octubre de 1930. L'equip fou: Oliva<sup>15</sup>, Duran, Boronat<sup>16</sup>, Arquet<sup>17</sup>, Masó, Pallejà, Nogués, Pujals<sup>18</sup>, Alsina, Compte i Martí. Parla del "A. C. Montroig" (Atlètic Club Montroig)<sup>19</sup>.

En "El Temps", del 2 de gener de 1932, trobem el partit del "Atlètic Club Montroig" contra "Sempre Avant". Tornem a trobar al "Quimet Panadero". Diu que vam guanyar per 5 a 2. L'alineació fou: Oliva, Gasó, Duran, Boronat, Capafons<sup>20</sup>, Ribas, Martí, Nogués, Francesc<sup>21</sup>, Pujals<sup>22</sup> i Riba<sup>23</sup>.

En aquells anys el pare va començar a jugar amb l'equip del poble. Explica: "Abans els equips estaven formats pel porter, dos defenses, un mig centre i dos mitjos més per reforçar la defensa i una davantera de cinc jugadors. Aquests dos mitjos havien de marcar els extrems i els interiors. A la davantera hi havia dos extrems, dos interiors i un davanter centre. Jo vaig començar a jugar de ben jove, amb uns quinze anys, abans de la guerra. Feia de defensa. També jugava el meu germà Quimet (Joaquim Martí Tost); ell feia de mig centre, era el que repartia el joc. Cridava molt: "marca a aquell", "no siguis tan orellut" o "cap de bou" si feies alguna errada. Al públic del poble li agradava com feia córrer als altres jugadors. Quan ja no va poder jugar, feia d'àrbitre. Jo vaig jugar fins que em vaig casar (1949)".

La celebració del Carnaval era en principi una festa lúdica. "Es feia molta festa, es treien les cadires (de la sala del Casino de Baix) i es deixaven dues fileres arrambades a les parets perquè la gent hi podés seure. Hi havia una banda de música. El senyor Vicenç Viñuelas, que era mestre, tocava el cornetí i era el director; el pare tocava el clarinet. Hi havia uns vuit o deu músics... Es tiraven molts paperets (confeti) a la sala. Recordo al padri "Xarpeta" (Josep Martí Compte)<sup>24</sup> a dalt de la galeria amb un sac ple de paperets esperant el moment per tirar-los tots de cop. També es llançaven molts

---

<sup>14</sup> Hi ha una versió muda del 1925 dirigida per Fred Niblo. El 1959 es va fer la versió famosa de William Wyler amb Charlton Heston.

<sup>15</sup> Pere Oliva (Abelló).

<sup>16</sup> Carles Boronat (Jordi).

<sup>17</sup> Pere Pujals dit "Arquet".

<sup>18</sup> Francesc Pujals (Cabrè) dit "Cisco Arquet".

<sup>19</sup> Es va crear el 17 d'octubre de 1923 com a "Fut-bol Club Montroig". La documentació l'he pogut consultar al fons de l'Arxiu Nacional de Catalunya.

<sup>20</sup> Eduard Capafons (Tost) dit "Eduardo Mosso".

<sup>21</sup> Francesc Pujals (Cabrè) dit "Cisco Arquet".

<sup>22</sup> Pere Pujals dit "Arquet".

<sup>23</sup> Aquestes informacions i les que esmentaré en endavant sobre el futbol corresponen al text "El futbol a Mont-roig als inicis del segle XX", publicat al web de la revista "Ressò mont-roigenc" (09-04-2019).

<sup>24</sup> Recordarem que Josep Martí Compte, dit "Xarpeta" era fill d'un germà de Joaquim Martí Prous. Aquest, era Josep Martí Prous que es va casar amb Dolors Compte Martí i van tenir dos fills: Josep i Dolors Martí Compte. Josep Martí Compte es va casar amb Conxa Aleu i no van tenir fills.

*caramels... En el ball sorpresa obsequiava a la companya. Cada noi duia una caixa que passava a un altre parella fins que, després de molts canvis, la banda parava la música i el noi donava la caixa a la noia. Un any va sortir una rata. Ja veus les noies damunt de les cadires i cridant espantades fins que algú la va matar... També hi havia un ball en que es repartien postals trencades en dos trossos, un era pels nois i l'altre per les noies, i havies de buscar la parella...”.*

Un cop es va fer la carretera de la mar el 1933 “aleshores el papa va comprar una finca, a cal Munté, que amb la construcció de la línia fèrria havia quedat partida en dos. Era a prop de la Caseta del Rellotge...”. Baixant pel camí de la caseta del Rellotge, des de la carretera N-340 cap a la via del tren, primer trobem a mà dreta els dos xalets de la Marujita Benimeli Nogués (filla dels mestres Juan Benimeli Navarro i Maria Nogués Vidiella, de “cal Vermell”), una mica més avall, a l’esquerra hi ha la Pobla Oriola de la Maria Moliner i, després, del seu fill Fernando Ramon Moliner<sup>25</sup>, i, finalment, gairebé tocant a la via del tren, i a la dreta, encara hi ha una caseta envoltada d’arbres.

*“A partir de llavors, anàvem a passar els estius a aquella caseta. Vam posar cortines vermelles penjades al sostre amb unes canyes per separar les habitacions. A fora hi havia els fogons i una pica per rentar els plats. Al costat teníem el corral amb les gallines, galls i conills. Al darrera de la caseta, un quartet servia de comuna<sup>26</sup>; una cortina servia de porta. Al darrera també hi havia un magatzem per la mula, la tartana i demés estris. Al davant de la caseta teníem un gran rafal fet amb tubs de ferro (l’havien fet els treballadors de la via del tren), al sostre hi havia canyes i un tendal. Aquest l’havíem recollit del costat de la via del tren; eren els que impermeabilitzaven els vagons i a vegades un cop de vent se’ls enduia. Gràcies a aquest tendal, quan plovia no passava l’aigua. Aquest rafal també cobria aquella cuina. Teníem una taula molt llarga i uns bancs de fusta per seure. Hi havia dues moreres molt grans, que feien molta ombra. Al costat del camí hi havia un enreixat de fusta amb unes plantes enfiladisses, així quedaven fora de la vista de la gent que passava pel camí. Al costat teníem dos safarejos i un pou; l’aigua la pujàvem amb una galleda mitjançant la corriola i una corda. També teníem una bomba que calia fer-la anar a mà”.*

*“A la nostre caseta hi feien parada els amics que baixaven pel camí de la Caseta del Rellotge per anar a la mar. Recordo els de ca Mossèn Josep (Munté Ferrando), els de “cal Vermell” (de la Caseta del Rellotge): la Juliana<sup>27</sup>, la seva germana Maria<sup>28</sup> i la seva família de Madrid, la Merceditas i la Sara<sup>29</sup>. A continuació, ens hi afegíem i anaven tots a la mar. Com que no hi havia camí, ens calia passar per un marge de “cal Quim masover” i arribaven a un gran pinar. Quan ens cansàvem de la mar cantàvem i*

---

<sup>25</sup> “De la costa de l’Oriola a Maria Moliner” del llibre “Mont-roig: Esberles d’un mosaic esbocinat” de Martí Rom (Arola Editors, 2019), pàg. 581.

<sup>26</sup> Recordo que fins a inicis dels anys seixanta encara hi havia, a les cases de Mont-roig, la comuna a fora el pati. Si a mitja nit d’un dia d’hivern tenies ganes d’anar de ventre havies de sortir i creuar el pati.

<sup>27</sup> Juliana Nogués Vidiella, de “cal Vermell”. Anys més tard es va casar amb el seu germà Miquel Martí Tost, de “cal Panadero”

<sup>28</sup> Maria Nogués Vidiella, mestre, que es casaria amb el també mestre Juan Benimeli Navarro. Ambdós serien “mestres de la tècnica Freinet” a Barcelona (1936 a 1938). Maria Nogués Vidiella era cosina germana d’Antoni Benaiges Nogués, el “mestre Freinet” de Bañuelos de Bureba (Burgos).

<sup>29</sup> Mercè i Sara Sardà Uribarri, filles d’Agustí Sardà Llaberia, aquell important mont-roigenc pedagog i polític republicà. “Agustí Sardà Llaberia: pedagog i republicà” del llibre “Mont-roig: Esberles d’un mosaic esbocinat” de Martí Rom (Arola Editors, 2019), pàg. 149. La germana d’Agustí Sardà Llaberia, Juliana, s’havia casat amb Francesc Nogués (de “cal Vermell”).

*jugàvem. Ens posàvem asseguts a l'arena fent rotllana amb una pedra cadascú. El que començava en tenia dues. Tots ens posàvem a cantar: Els esclops d'en Joan fan caure Sant Pere / Sant Pere li va al darrera amb el tric, tric i trac. El joc consistia en passar la pedra d'un al del seu costat seguint el ritme de la cançó. Al final es picava tres cops damunt de la mateixa pedra i el que havia començat manava si calia continuar a la dreta o a l'esquerra al que li havia tocat la pedra. Cada cop es cantava la cançó més de presa fins que no es podia seguir. Els madrilenys, les filles de l'Agustí Sardà, ens van ensenyar una cançó que deia: Había una vez un barco chiquitito / Había una vez un barco chiquitito / Había una vez un barco chiquitito / Que no podía, que no podía navegar / Pasaron una dos tres cuatro cinco seis siete semanas / Pasaron una dos tres cuatro cinco seis siete semanas / Pasaron una dos tres cuatro cinco seis siete semanas / Y el barquito que no podía, que no podía navegar. I a tornar a començar".*

*"De retorn a la caseta trèiem del pou una galleda d'aigua fresca i la posàvem en un pot de vidre amb anissos. Era un bon refresc. Teníem el pas a nivell a uns 50 metres. Allí hi havia una caseta on hi vivia el guarda amb la seva família. Davant hi havia un replà amb una plataforma de fusta i quatre rodes amb uns eixos de ferro. Quan venien els treballadors de la via, agafaven les rodes i les posaven damunt de les vies i damunt la plataforma amb les seves eines, cistells, aigua... La fèiem moure per la via del tren amb un genoll damunt de la plataforma i amb l'altre peu a terra empenyent per fer-la moure. Quan acabaven la feina la tornaven al seu lloc i cadascú, amb la seva bicicleta, marxava cap a casa. En el replà davant de la caseta del guarda encara hi havia un carro tot xafat que era el que anaven la família Tost quan els va atropellar un tren<sup>30</sup>. El diumenge anàvem al Mas Miró a la missa que deia Mossèn Josep. Hi havia molta gent. Alguns havien d'estar fora de la capella. Aquesta missa es va acabar quan va començar la Guerra Civil..."*

*"Teníem un FIAT descapotable de segona mà. El 13 de maig de 1934 feien una sessió amb cinc combats de boxa a l'estadi de Montjuïc. L'últim era el dels pesos pesants amb Paulino Uzcudum i l'alemany Max Schmeling pel títol europeu. Hi vam anar els tres germans i el papa. El Quimet, el germà gran, conduïa el cotxe. Li agradava córrer. Quan pujàvem l'Ordal es va fondre una biela i ens vam quedar amb tres pistons. Van haver de baixar del cotxe i el Quimet va arribar fins a dalt, i nosaltres també a peu. Vam baixar fins a Vallirana, on vàrem deixar el cotxe i amb un taxi cap a Montjuïc. Hi havien uns 30.000 espectadors, l'estadi estava a vessar. Aquell combat va acabar amb nul..."*

Recordo haver sentit dir al pare que abans de la Guerra tota la correspondència que els hi arribava gairebé sempre anava amb el renom de "Panadero". Poques vegades deia "Martí".

Aquell 19 de juliol de 1936 el pare, tenia setze anys. "Després de dinar, com feia sovint, vaig agafar la bicicleta per anar a fer una volta. El pare em va dir que no m'allunyés

---

<sup>30</sup> El 4 de setembre de 1927 varen morir atropellats quan passaven amb carro per la via del tren el matrimoni Francisco Tost Boronat ("Quico Tost") i Carme Llaberia Vendrell i la seva filla. Fou a la casilla del Redín, en aquella corba que fa la via del tren un xic més enllà del càmping Els Prats. Aquestes casilles eren passos a nivell que permetien creuar la via del tren i que en aquella època estaven sense vigilància. Un dels fills d'aquell matrimoni era Antoni Tost Llaberia (Mont-roig, 17-1-1915 – Balsareny, 27-7-1936), dit "Francesc Magí", assassinat als inicis de la Guerra Civil i declarat beat. La meua àvia materna Dolors Ferratjes Tost era neboda d'aquell "Quico Tost" i cosina germana del que seria beat.



gaire. Vaig anar cap a Reus, després cap a Tarragona. A l'altura del camp d'aviació, al voral, hi havia un home mort tot ple de sang. Vaig decidir anar cap a Valls. A l'entrada se'm va trencar la dinamo posant-se enmig de la roda. Vaig caure. Passaven tres ciclistes que em van acompanyar fins a Valls, però tot estava tancat. Un d'aquells ciclistes era de Bràfim i tenia un taller de reparacions, i vam anar allà. Fins les 11 de la nit no vaig poder iniciar el retorn a Mont-roig. Sort que hi havia una mica de lluna. No vaig trobar a ningú per la carretera. Quan vaig arribar a les Pobles, vaig veure des de lluny encès el llum de carburo al rafal, el pare caminant amunt avall neguitós i els altres asseguts amb la taula parada pel sopar. Ningú havia menjat res. Ja us podeu imaginar que va passar al arribar... I al llit sense sopar. A l'endemà em van explicar que el Quimet, el meu germà gran, havia anat pels pobles dels voltants preguntant si havien vist al Josep Panadero. Ningú m'havia vist. Pensaven en el pitjor. A l'endemà vàrem recollir les coses de la caseta de les Pobles i van anar a la casa del poble (a l'actual carrer Francesc Riba i Mestre núm. 6). Ens van requisar el cotxe<sup>31</sup>, la premsa i la ràdio. El "Casino de Dalt" el van confiscar la C.N.T., F.A.I. i el P.O.U.M. Al "Casino de Baix" se'n va fer càrrec la U.G.T..."



"El 10 de març de 1938 van cridar la lleva del 40, com que faig els anys el 2 de desembre així doncs tenia disset anys...". El van destinar a un Batalló de sanitat. Fou Soldat sanitari o camiller. Li va tocar anar curant (tal com li havien ensenyat) o enterrant. Estava cap Organyà, Sort i Llavorsí. La cosa anava de mal borràs.

Les tropes franquistes van entrar a Mont-roig, procedents de Pratsdip, el 15 de gener de 1939. El 26 entrarien a Barcelona i el 10 de febrer arribaven a la frontera francesa. La guerra s'acabaria l'1 d'abril amb el famós últim "parte de guerra": "En el día de hoy, cautivo y desarmado el Ejército Rojo, han alcanzado las tropas nacionales sus últimos objetivos militares. La guerra ha terminado".

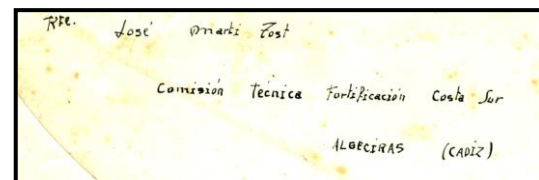
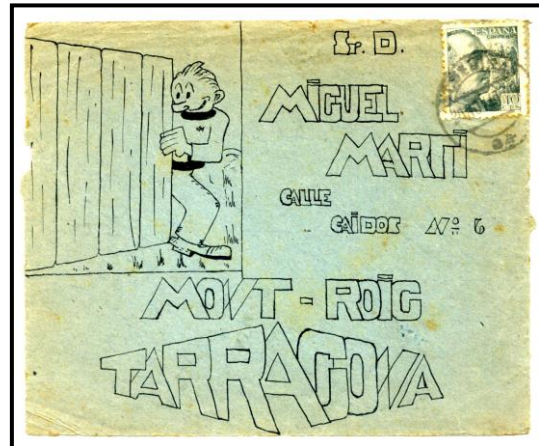
El pare en la retirada, el 9 de febrer de 1939, va cap a Puigcerdà. A l'endemà va passar la frontera. Els van portar en tren fins Hendaya i l'11 ja creuava el pont d'Irun. D'allí els van conduir a Pasaia (Pasajes, Guipúscoa) a un vaixell. El dia 14 de febrer arribava a Cadis. El 13 de març el fan declarar. No li han arribat els avals de Mont-roig. El 8 d'abril el fan presentar a la caixa de reclutes i, finalment, el destinen al cos d'enginyers de fortificació. El 27 d'abril de 1939 ja està a Algecires. El 1943 l'envien a la caserna de Lepant a Barcelona (on actualment hi ha la Ciutat de la Justícia), a Transmissions. Allí aprendrà Morse. El 1944 estarà a Salou. Entre guerra i servei militar, del març de 1938 al juny de 1945, va estar 7 anys i tres mesos. "Mentre feia el servei, en els sobres de les cartes que enviava a casa em distreia fent dibuixos..."

A l'entrada dels nacionals "els del Casino de Dalt s'ho van emportar tot. Les taules de ferro colat de la sala del cafè, les cadires, els marbres... Tots els llibres de la biblioteca, el billar amb els seus estris. També la màquina del cinema i tot el que hi havia a la

<sup>31</sup> Era "un cotxe de segona mà, un FIAT descapotable", llegíem anteriorment.



*cabina, el tocadiscs per acompanyar a les pel·lícules mudes, els altaveus, les cadires de la sala que estaven clavades amb llistons de fusta...”*



Clausurada pel franquisme aquella societat republicana (“El Porvenir Democràtic”), el cinema va passar a ser gestionat pel meu avi, Miquel Martí Aragonès, amb l’ajut de dos dels seus tres fills: Joaquim Martí Tost i Josep Martí Tost (respectivament el fill gran i el petit); el darrer és el meu pare. Per cert, tenia una certa inclinació per dibuixar i fer cal·ligrafies modernes i atractives. Feia aquelles plaques de vidre amb una imatge fixe que es projectaven al principi de la sessió o a l’entreacte recordant el bar de la sala o aquell “Próximamente en esta sala” (anunciant alguna propera pel·lícula).



El “Cine Martí”, després de la Guerra Civil, el 1940, encara estava a l’actual carrer Francesc Riba i Mestre núm. 6, va fer construir un habitacle afegit a l’edifici, sobresortint de la façana, com a nova cabina de projecció. D’aquesta manera solucionava aquell problema que alguns espectadors dels seients de dalt poguessin tapar la projecció. També en van construir un de semblant al cinema del “Casino de Dalt”, al carrer Major.

*“Tota la família treballàvem, el papa venia les entrades a la tauleta de la sala del cafè, la mama a dalt de la galeria recollia les entrades,*

*el meu germà Miquel ho feia a baix, jo col·locava a la gent, el Quimet anava a contractar les pel·lícules a les distribuïdores... Hi havia un grupet de persones que es feien insuportables, sempre cridaven i xiulaven. Vaig esbrinar qui eren i a la mitja part, quan estaven al taulell de la sala del cafè, m'hi vaig apropar i agafant-los un a un per la solapa els vaig esbrincar i els vaig dir que no tornessin més... Ho van fer al cap d'un temps demanant perdó, no ho farien més...".*

*"La clientela que venien cada diumenge sempre seien al mateix lloc, el primer que arribava d'un grup guardava les cadires de la resta i m'avisaven si fallava algú. La canalla seien en els quatre bancs de fusta que hi havia a les primeres files..."*

A l'acabar la Guerra Civil, aquell "Diari de Tarragona" es va convertir en "Diario Español de la Falange Tradicionalista y de las J.O.N.S. de Tarragona". El del 4 de novembre de 1943 comentava el partit de la tercera categoria regional entre el Mont-roig i el Montbrió. Vam guanyar per 5 a 2. Quatre gols del Mont-roig els va marcar el Pascual; dos de penal. Esmenta el gran treball del "*mediocentro Martí*" a la primera part, afegint que a la segona part "*acusó su cansancio... no obstante a las postrimerías del encuentro, en un avance de su equipo marcó el quinto y último tanto...*". Aquest era el "Quimet Panadero". El diari destaca els Pascual i Martí i "*distinguiéndose además el portero Anguera...*". L'alineació fou: Anguera, Font<sup>32</sup>, Cervelló<sup>33</sup>, Rom<sup>34</sup>, Martí, Mestre<sup>35</sup>, Crespo<sup>36</sup>, Clariana<sup>37</sup>, Pascual, Mayor i Anglès".

El mateix diari, del 10 de novembre de 1943, escriu la crònica del partit entre el Riudoms i el Mont-roig. Va acabar amb empat a 2. Parla d'un partit "*de los que dejan grato recuerdo a la afición... la emoción campeó por todo lo alto. La técnica que ofrecía el once local, era contrarrestada magníficamente por el entusiasmo de que hizo gala el once forastero que jugó un gran partido... empató el partido y lo hubiera podido ganar a poco que la suerte le hubiera acompañado...*". Del Mont-roig destaca "*el mejor fue su defensa izquierdo Cervelló... le siguió en méritos Mestres... Martí II y Pascual... junto con Clariana autor de los dos tantos...*". Van jugar: Llaó<sup>38</sup>, Font, Cervelló, Martí II, Martí I, Mestre, Crespo, Clariana, Pascual, Rom i Mayor. Aquest és el primer cop que he trobat que juguen alhora el meu pare i el seu germà, aquells "Martí II, Martí I".

*"Em deien la bicicleta sense manillar, corria molt, era molt ràpid i molt valent. En aquell temps, si volies tocar la pilota havies de córrer sempre. No em cansava mai. Anava tot el dia al tros a treballar, després pujava al poble amb bicicleta per anar a entrenar. Fèiem dos equips i jugàvem fins que es feia fosc. Quan plegàvem, jo em quedava i encara donava deu voltes al camp".*

---

<sup>32</sup> Josep Font.

<sup>33</sup> Era de Reus.

Per identificar alguns membres d'aquests equips de futbol he consultat varis números de "**Ressò mont-roigenc**" on s'hi varen publicar fotografies. Per exemple, els números 55 (contraportada), 58 (contraportada), 78 (pàg. 57), 80 (pàg. 57) i 90 (pàg. 52). Un cop més vull reivindicar la revista "**Ressò mont-roigenc**" com a element important de la memòria històrica.

<sup>34</sup> Joan Rom (Vidiella).

<sup>35</sup> Miquel Mestre.

<sup>36</sup> Paco Crespo.

<sup>37</sup> Rossend Clariana Solé.

<sup>38</sup> Francesc Llaó (Mora).

El 18 de novembre de 1943, el “Diario Español”, parla del partit entre La Canonja i el Mont-roig. Vam guanyar per 1 a 2. Diu que un fort vent impedia gairebé jugar. Comenta “*las genialidades de Pascual y Albareda...*”, que foren els autors dels gols. El segon de penal fet “*con una precisión maravillosa...*”. Vam jugar: Llaó, Boqué<sup>39</sup>, Cervelló, Martí, Jorba, Mestre, Crespo, Clarina, Pascual, Albareda<sup>40</sup> i Mayor. Aquest Martí era el pare.

*“Vaig fer un curs de muntar ràdios per correu i també anava a Reus, al carrer Major. On hi havia el Sedó, que era conegut del papa. Ajudava a fer ràdios sense cobrar. Fabricava ràdios marca Etervox. Després em vaig posar a fer-ho jo sol per gent del poble. Recordo que el Joan Bieto (Grifoll) també en feia...”*

El “Diario Español” del 20 d’abril de 1944, comenta el partit entre el Montbrió i el “Atlético Montroig”. Que van guanyar els locals per 3 a 2. “*El Montroig, ávido de repetir lo de partidos pasados con pases muy bien combinados de su línea de ataque, busca con codicia el marco local, muy bien defendido por sus zagueros, que con sus*



*cortes largos y seguros sirven balones a sus delanteros, que con iguales características que sus contrarios, llevan el peligro a la meta adversaria, muy bien defendida por su defensa. Y de esta forma... nos es permitido presenciar el partido de más emoción y mejor disputado de toda la temporada. Buena prueba de ello, son los goles, empates y desempates que se sucedieron... Analizando la actuación de Montroig, diremos que Llaó, con su actuación, salvó, quizás, a su equipo de algún tanto más, sobresaliendo Martí (el pare) en la defensa y Albareda en la conducción del ataque, cumpliendo los demás...”*. L’alineació fou: Llaó, Boqué, Martí, Mestre, Grau, Méndez, Crespo, Albareda, Santisteban, Rofes i Piñol<sup>41</sup>.

*“Amb el futbol em vaig divertir molt. Quan jugàvem fora, anàvem amb el camió del Cisco Pep; érem unes quaranta persones a peu dret. Quan venia un tomb, anàvem tots cap un costat. Sort que no corria gaire. Als altres pobles em coneixien com “Panadero”. Si perdies no passava res, l’equip i el públic rival estaven contents. Però si guanyaves, en alguns pobles, havies de marxar cap al camió sense canviar-te; algú et portava la roba que hi havia al vestidor. Un any a Riudoms estàvem empatats i els últims cinc minuts vaig marcar un gol. Entre el públic es barallaven uns amb els altres... Aquell dia queia alguna gota i la gent anava amb paraigües. Aquests foren utilitzats com a eina de combat. Quan l’àrbitre va xiular el final del partit, cametes ajudeu-me cap al camió. El Cisco Pep ja ho tenia tot apunt. Al sortir del poble hi havia dos carrers, l’un és la carretera de Reus i l’altre el que va cap a Les Borges. Des de la casa, de tres o quatre pisos d’altura, que hi ha a la confluència, amb orinals ens van tirar pixats damunt nostre i van picar a la cabina perquè el Cisco aturés el camió. Vam baixar un bon grapat i, d’un munt de grava que hi havia allà, vam començar a tirar-la a les vidrieres de la casa. Vam fer una gran trencadissa. Vam marxar amb els pixats damunt, però contents”*

---

<sup>39</sup> Josep Boqué (Vaqué).

<sup>40</sup> Jaume Albareda.

<sup>41</sup> Josep Piñol.

No he pogut trobar la crònica d'aquest partit. Però sí d'un altre, també al camp del Riudoms, on hi va haver alguna picabaralla. La crònica es va publicar el 6 de maig de 1944 al "Diario Español". Comença explicant que l'anterior vegada, també jugant al camp del Riudoms, el partit va acabar empatat. Aquest d'ara fou "*un partido jugado con diez jugadores por ambos bandos casi desde los principios del partido, (això) ocasiona una desorganización de juego y un esfuerzo por parte de cada uno... La expulsión de Mata (del Riudoms) y Martí (del Mont-roig), aunque numeralmente perjudicó por igual a ambos conjuntos, a nuestro parecer el que salió peor librado fue el Montroig, pues por ser equipo de juego destructivo, fuerte y defensivo a la vez, la falta de un defensa era muy de notar... el contrario (el Mont-roig) estuvo casi todo el partido a la defensiva, pero sin desanimarse. Destacaron entre sus componentes Llaó que salvo a su equipo de un tanteo mayor... Bien la pareja defensiva hasta la expulsión de Martí, destacando el veterano Wenceslao... En la media el mejor Grau... En la delantera, bien Albareda durante todo el partido, Ramón a ratos y Clariana en la primera parte... En la primera parte se registra la expulsión de Mata y Martí por agresión mutua...*". Van jugar: Llaó, Wenceslao, Martí, Méndez, Grau, Cueva, Clariana, Albareda, Ramón, Jorba i Piñol. Tal com explicava que jugava el pare, no m'estranya que algun cop no acabés el partit.